

Coachning som bekännelse: Föräldracoachning och fostran av neoliberala medborgare

Magnus Dahlstedt

REMESO, Linköping University

magnus.dahlstedt@isv.liu.se

Föräldracoachning är något av ett tidens tecken. Föräldracoachning återspeglar rådande idéer om hur föräldrar bör tänka och leva för att bli "ansvarstagande". I följande artikel analyseras *SOS familj*, en svensk tv-serie som sändes på TV3 hösten 2008. Med utgångspunkt i den teoretisering kring makt och styrning som har utvecklats i Michel Foucaults fotspår analyseras de föräldraideal som tv-serien förmedlar, som en form av governmentality – styrning genom mentalitet. Ett viktigt inslag i den föräldracoachning som äger rum i *SOS familj* är dess intermedialitet. Programmet är inte endimensionellt i den meningen att det enbart riktar sig till de tittare som sitter i tv-soffan. Programmet kan snarare ses som en mångfacetterad ansamling av medierade teknologier, med ett stort mått av interaktivitet, där var och en på egen hand har möjlighet att på egen hand söka tips och råd. På så sätt mångfaldigas inte bara de tekniker varigenom föräldrar bearbetas. Samtidigt mångfaldigas de arenor där sådan bearbetning utspelas.

Makeover all over

Detta mönsters ironi: det får oss att tro att det gäller vår ”befrielse”.

Michel Foucault 1980a: 201

Jag är både manusförfattare, regissör och aktör på livets scen. Om jag inte själv bestämmer över mitt liv, är chansen stor att jag låter någon annan göra det åt mig.

Marie Wahlberg 2004: 60

Populärkulturen lär oss mycket av det samhälle vi lever i. Inom populärkulturen bryts idéer, ideal och visioner – om sociala relationer, samhället – mot varandra (Kellner 2003). Frågan är vad som kan utläsas i tv-tablån en ordinär vecka våren 2009. I tablån finns ett stort antal tv-produktioner som i ett eller annat avseende synliggör människors liv och leverne, gör vardagslivet till föremål för allmänhetens granskande blickar. Inom medie- och kulturforskning har sådana produktioner på senare tid betecknats *reality tv* (Palmer 2003; Andrejevic 2004; Murray & Ouellette 2004), en bred genre som består av en rad olika produktioner; från mer traditionella dokumentärer till olika slags yrkesdokumentärer, där tittaren får följa olika yrkesutövare ”bakom kulisserna”, i deras vardagliga yrkesutövande; från kändissåpor till polis- och kriminalserier; från traditionella rådgivnings-, matlagnings- och trädgårdsprogram till olika varianter på temat *makeover*, där medverkande får hjälp med att på ett eller annat sätt ”göra om sig” eller någon del av sitt liv.

Just viljan till *makeover* som kan skönjas i tv-tablån täcker snart sagt varje enskild del av våra liv (Tesfahuney & Dahlstedt 2008), från utseende (*60 minutes makeover*, *Style her famous*, *Miami ink*, *Top model 3*, *Fab 5*) till hem och trädgård (*Design: Simon & Thomas*, *Flyttlasset går*, *Bygglov*, *Arga snickaren*, *Homestyling*, *Fashion team*, *Top design*, *Rent hus*), sex och samlevnad (*Vårt bröllop i era händer*) till husdjur (*Hundcoachen*, *Hundräddarna*, *Mannen som talar med hundar*) och grann(o)sämja (*Grannfejden*), beroende(n) och sjukdomar (*Diagnos okänd*, *Sjukhuset*) till ekonomi (*Lyxfällan*), arbetsliv och karriär (*Innovatörerna*, *Gordon Ramsay's cookakry*, *Gordon's kitchen nightmares*), fetma, motion och hälsa (*Du är vad du äter*, *Made*, *Ian Wright's unfit kids*, *The supersizers go...*) till barnuppfostran och familjeliv (*Supernanny på återbesök*). I *makeover*-programmen finns en underliggande mening till ”gott uppförande”, riktad inte bara mot de som medverkar i programmen, utan även mot tittarna: Följ coachens eller expertens råd, förändra er, och *ni* kommer att nå framgång och lycka i livet (Lunt 2008). Förändring är ett viktigt inslag också i många program som *inte* primärt går ut på att ”göra om” de medverkande, exempelvis tävlingsprogram, dokusåpor och mer traditionella dokumentärer, där människors psykosociala liv står i förgrunden, med särskilt fokus på känslor och relationer (Batich 2007).

I det följande ska jag ägna mig åt en alldeles särskild typ av *makeover-tv*, nämligen föräldracoachning. Föräldracoachning är ett forum för utbyte av idéer, ideal och tekniker kring föräldraskap, något som det idag tycks finnas ett till synes oändligt behov av (Johansson 2007). Denna typ av coachning kan ses som en form av lärande, ett slags ”föräldraskapande”, där föräldrar skapar sig själva som ”ansvarstagande föräldrar”. Därmed återspeglar föräldracoachningen rådande föräldraideal, idéer om hur enskilda föräldrar bör tänka och leva för att vara – eller bli – en god förälder. I det följande analyseras en av de många former av coachning som erbjuds just föräldrar, nämligen *SOS familj*, en svensk tv-serie som sändes på TV3 hösten 2008. Vilka värden, förmågor och egenskaper får känneteckna den ”goda föräldern” i tv-serien? Gentemot vad urskiljs detta föräldraideal? På vilket sätt fostras ”goda föräldrar” i tv-serien? Vad säger detta ideal om den samtid vi lever i? Med utgångspunkt i den teoretisering kring makt och neoliberal styrning som har utvecklats i Michel Foucaults fotspår analy-

seras dels de fostrans- och föräldraideal som tv-serien förmedlar och dels de sätt på vilka dessa ideal förmedlas i tv-serien som en formering av föräldrar som subjekt.

Inledningsvis ges en teoretisk ram kring och kontextualisering av fenomenet föräldra-coachning. Därefter presenteras tv-serien, programidén och seriens upplägg mer i detalj, följt av en mer ingående analys av ett avsnitt av tv-serien. De bärande poängerna i analysen relateras avslutningsvis till en rad utmaningar och utvecklingslinjer i vår ”avancerat liberala” samtid.

Föräldraskapande som styrning

Utgångspunkten för föreliggande analys är den teoretisering kring subjektsskapande, makt och styrning som har utvecklats i Michel Foucaults fotspår. I varje samhälle, vid varje tid, etableras bestämda sanningar. Dessa *regimes of truth* (Foucault 1980b) anger ramarna exempelvis för vad det innebär att vara medborgare, för vilka egenskaper och värden, förmågor och karaktärsdrag en medborgare bör ha, vilka moraliska förpliktelser som åligger enskilda medborgare, vad som krävs för att överhuvudtaget räknas som medborgare.

Utifrån ett sådant perspektiv kan det ”goda medborgarskapet” ses som ett resultat av en bred repertoar av styrningstekniker, utspridda över hela det sociala fältet. ”Medborgaren är en effekt av och ett instrument för maktutövning snarare än bara en deltagare i politiken” (Cruikshank 1999:5). Skapandet av ”goda medborgare” involverar vitt skilda intressenter, system av kunskap, auktoritet och expertis.

Foucault (2008) skiljer i detta sammanhang mellan maktteknologier (*technologies of power*) och jagteknologier (*technologies of the self*). Medan maktteknologier ”reglerar enskilda människors uppträdande och tar dem i anspråk för särskilda ändamål eller undertrycker dem”, så handlar jagteknologier om människors självblivande, skapande av sig själva som medborgare. Dessa teknologier ”gör det möjligt för enskilda människor att av egen kraft eller med andras hjälp genomföra ett visst antal ingrepp på sina egna kroppar och själar och tankar, sitt eget uppträdande och sätt att vara – och på så sätt omvandla sig själva i syfte att uppnå ett visst tillstånd av lycka, renhet, vishet, fullständighet eller odödlighet” (s. 262).

Frågan om hur morgondagens goda medborgare skapas återkommer ständigt, i nya tappningar. Nikolas Rose (1999) betecknar dagens samhälle som ”avancerat liberalt”. Han menar att styrning i detta samhälle bygger på principen om *responsibilization*, det vill säga formering av fria och ansvarstagande medborgare, ansvariga för att staka ut sin livsbana (med allt från utbildning och arbete, politik och boende till familj och fritid) med utgångspunkt i sina *egna* ideal, förutsättningar och ambitioner (Rose 1999). Idealet är med andra ord ett *aktivt medborgarskap* (Dahlstedt 2009).

Strävanden efter att skapa goda medborgare riktas inte bara mot den uppväxande generationen, det vill säga barn och ungdomar, som med olika medel ska fogas in i bestämda mallar. Dessa strävanden riktas i minst lika hög grad mot föräldragenerationen. För att de ska kunna fostra barn och ungdomar i ”önskvärd” riktning behöver också de ”fostras”, i sin roll som föräldrar. Interventioner i den ena eller andra riktningen kan därmed inte på något enkelt sätt skiljas åt, utan de är intimt sammanvävda i en sammansatt ”styrning genom familjen” (Donzelot 1977). Det goda samhället byggs därmed i hög grad *genom* familjen. Familjen är – om man så vill – en fundamental enhet för styrning av samhället (Hultqvist 1990).

Det har alltid varit en uppsjö av intressenter involverade i projektet att fostra ideala föräldrar – allt från kommersiella och ideella till statliga och religiösa. Formerna av auktoritet och expertis förändras över tid. Det sena 1800-talet var filantropins guldålder och det fanns en stor mängd rådgivningslitteratur, inte sällan med mer eller mindre uttalat religiösa undertoner (Grant 1998). Med det ökade intresset för barnet inom vetenskapen växte det gradvis fram nya institutioner och professioner kring fostran, eller snarare moderskap, eftersom barnuppföstran och moderskap sågs som intimt sammanbundna (Richardson 1993). Läkarkåren var

länge den auktoritativa kunskapskällan. Under 1900-talet, med den svenska välfärdsstatens gradvisa utbyggnad, blev de statliga interventionerna för att vägleda föräldrar och blivande föräldrar genom allehanda ”experter” allt mer tongivande, med allt från föräldrarådgivning i statlig regi till särskilda folkbildningsinsatser i radio och tv, i form av till exempel föräldrakringor (Halldén 1986; Nordberg 1998; Dahl 2003; Seifarth 2007). I denna process intog psykologerna en allt mer framträdande roll. Föräldrarådgivning var en viktig del av den medborgarfostran som ägde rum inom ramen för den ”svenska modellen”.

Under senare decennier har formerna för denna fostran gradvis förändrats och i med de ideologiska förskjutningar som ägt rum sedan åttiotalet har också föräldrafostran allt mer kommit att formas av neoliberala ideal: ”Familjens välfärd bygger nu i stor utsträckning på att dess medlemmar kan leva upp till kraven på självreglering, och att föräldrarna är i stånd att bedöma och reglera sitt eget ’biståndsbehov’, det vill säga kan ta för sig i det utbud av sociala välfärdstjänster eller lokalt nätverksstöd som finns att tillgå” (Gleichmann 2004:257). Kommersiella intressen har i detta sammanhang fått allt större betydelse när det gäller föräldraskapande. Om det vittnar inte minst det ständigt ökade utbudet av familjeterapeuter och föräldracoacher som erbjuder sina tjänster i tidningar, på tv och på Internet. Handböcker och specialtidsskrifter, rådgivningstjänster och kurser, radio- och tv-program – det finns en lång rad av exempel på att på en alltjämt tilltagande kommersialisering av familjeliv, fostran och föräldraskap (Richardson 1993), där vardagslivet omvandlas till en uppsättning hanterbara problem som kan lösas genom att den enskilda familjemedlemmen – både föräldrar och barn – anpassar sig till en bestämd norm, närmare bestämt ett autonomt jag i ständig jakt på framgång, självförverkligande och lycka (Rose 1996:158).

I dagens samhälle, där ”medierna blir allt mer invävda i vardagslivet” (Livingstone 1993:5), är populärkulturen och olika slags medierade teknologier oerhört betydelsefulla för människors – och familjers – självblivande (Morley 1986; Miller 2007). Det har bland annat hävdats att ”kulturen används på ett allt mer reflexivt sätt, som en ’verktygslåda’, i syfte att lösa problem och forma jaget” (Illouz 2003:240). Forskare inspirerade av Foucault har närmast sig just *reality tv* som en form av styrning (Palmer 2003; Andrejevic 2004; Heyes 2007; Lewis 2008). Jack Z. Batich (2007:6f) menar till exempel att *reality tv* handlar ”mindre om att representera än om att intervensera i verkligheten; mindre om mediering än *involvering*”. Genom att se på tv lär sig människor hur det är möjligt – eller önskvärt – att vara som medborgare (Oullette 2004). Vad kan vi då få syn på genom att studera nanny-tv? Genom att studera föräldraskapsideal i ett program som *SOS familj* kan vi visserligen inte dra några slutsatser om hur föräldraskap görs i hemmet eller i andra sammanhang. Däremot förmedlar programmen rådande förväntningar på en ”god förälder”, som på ett eller annat sätt kan sägas bidra till föräldrarnas *självblivande* (Richardson 1993).

Programidén

Programserien *SOS familj* är en svensk variant på uppmärksammade nannyprogram som brittiska *Supernanny* och amerikanska *Nanny on Call*, som sänts i flera uppgångar på svensk tv de senaste åren. Coachen i *SOS familj*, Annelie Arrefelt, medverkade 2005 i en liknande programserie, *Nannyjouren*. Jag har följt hela den första säsongen, som sändes på TV3 hösten 2008. Programserien omfattar sammanlagt tio program. Varje program är 40 minuter. I det följande avgränsar jag mig dock till att särskilt analysera det första avsnittet i programserien, där tittarna för första gången introduceras i programmets idé och dramaturgi. På programmets hemsida beskrivs programidén enligt följande.

SOS Familj

När hemmet förvandlats till en krigszon och föräldrarna gett upp alla utsikter att få kontroll över familjen finns ibland bara en lösning: att skaffa hjälp. I TV3s nysatsning SOS familj står superproffsiga Annelie Arrefelt till tjänst för att se över hela familjesituationen, från skräniga småbarn till de vuxna barnen som borde flyttat hemifrån för länge sen. Finns det någon återvändo när det stillsamma familjelivet spärats ur totalt och hemmet förvandlats till en krigszon? Vad ska man göra när bråkiga småbarn styr hela familjen med hysteriska utbrott? Vem kan man vända sig till när ens trotsiga tonåringar vägrar gå till skolan, inte kommer hem på kvällarna eller tillbringar all vaken tid framför datorn? I SOS familj rycker Annelie Arrefelt ut för att rädda slutkorda barnfamiljer runt hela landet. Hon hjälper trötta föräldrar att återfå kontrollen över både småbarn och bångstyriga tonåringar. I programmet får vi följa Annelies arbete när hon under en intensiv period tar tag i familjer i kris och lyckas förändra livet för både barnen och föräldrarna.

Bild 1. Presentation av programidén på TV3:s hemsida (<http://www.tv3.se/program/sos-familj>).

I varje program får tittaren följa en familj med olika behov av vägledning och hjälp för att klara familjesituationen. Programserien spänner över en lång rad av vardagliga frågor och dilemman som rör uppfostran och föräldraskap – allt från mat- och sovvanor till trots, våldsamt och aggressivt beteende. I programmen varvas en rad olika medier och diskursiva element om vartannat – speakerröst, dokumentära inslag från familjevardagen, intervjuer med coachen och de medverkande, interaktioner mellan coachen och de medverkande, tillbakablickar, musik och bakgrundsbilder.

Även om innehållet i programmen är olika så följer programserien en enhetlig berättarlogik, som närmast påminner om upplägget i en sedelärande *saga* (Bratich 2007). Först presenteras familjen. Här introduceras tittaren inför familjens särskilda problem eller konflikter. Därefter introduceras coachen och problemet eller konflikten belyses genom att coachen följer familjen en ordinär dag. Efter denna dag är det dags för coachen att intervensera i familjelivet genom sina tips och råd till föräldrarna. Avslutningsvis är det dags för själva upplösningen, där tittaren får se resultatet av coachens interventioner. Förenklat kan man alltså säga att tittaren genom programmen får se både föräldrarna och familjerna genomgå en "förvandling", från *problem* till *normalt fungerande*, *kaos* till *lugn* och *harmoni*, *oansvariga* till *ansvarstagande*, *osjälvständiga* till *självständiga*, vägleda av coachen. Det huvudsakliga mönstret känns mycket väl igen från andra nannyprogram (Lunt 2008), likväl som från andra *reality tv*-produktioner. Kontrasterandet mellan *före* och *efter* är överhuvudtaget ett dramaturgiskt grepp som är vanligt förekommande i program som "gör om" till exempel människors utseende, hem och trädgård (Taylor 2002; Illouz 2003; Bratich 2007).

I det följande analyseras föräldrars *makeover* eller självblivande med utgångspunkt i ett antal sekvenser från det första avsnittet i programserien *SOS familj*. Analysen följer den berättarlogik som beskrevs ovan.

Problemet

Programmet inleds med att familjen och dess särskilda "problem" presenteras. Detta görs genom en serie snabba dokumentära inslag från familjens vardagsliv, intervjuer med familjemedlemmarna och speakerrösten, som har en viktig funktion när det gäller att driva berättandet framåt, skapa struktur och dramaturgi. Familjen består av mamma Madeleine, styvpappan Rickard och de två tonåringarna Yasemin och Deniz. Redan här, i början av det första avsnittet i programserien, får tittaren ta del av den typ av berättande som kommit att bli något av ett kännetecken för *makeover-tv*, nämligen att de medverkande talar till synes ensamma inför kameran – och tittaren: "tittaren fås att känna sig som del i en liten krets av nära vänner" (Aslama & Pantti 2006:180). Till synes ensam med kameran och tittaren presenterar mamma Madeleine "problemet" i familjen enligt följande.

Madeleine: Vi har lite svårt, jag och Yasemin, att kommunicera med varandra. Det blir gärna höga röster. Yasemin har inte någon förståelse för... varken när det gäller konsekvenstänkande och... jag tycker att hon har blivit mindre förstående när det gäller känslor och... det är mycket hon... och det är lite vad jag känner.

Med hänvisning till Foucault (1980a, 2008) och hans tankar kring självblivande och *jagteknologier* skulle denna sekvens kunna beskrivas som ett slags ”bekännelse”. Genom liknande sekvenser fås de medverkande att, inför kameran och tittarna, med egna ord beskriva och reflektera kring sitt självblivande, som förälder och barn. I fokus för denna bekännelsepraktik står just den ”förvandling” som familjemedlemmarna går igenom, som en följd av deras medverkan i programmet och den coachning de därmed blir föremål för. Dessa praktiker ”gör medborgare mer synliga än någonsin” (Palmer 2003:18). Detta inslag av bekännelse är emellertid inget unikt för *SOS familj*, utan liknande inslag förekommer idag i ett stort antal *reality*-produktioner, svenska såväl som utländska.¹

Det är den problembild som mamma Madeleine ger i sin bekännelse som tjänar som utgångspunkt för det fortsatta berättandet i programmet. Sekvensen är till synes dokumentär, men är givetvis iscensatt. Eftersom mammans beskrivning av ”problemet” görs *innan* det att coachen klivit in i handlingen, framstår det som om det är mamman som beskriver situationen med sina *egna* ord. Om vi dock ser till själva *innehållet* i mammans beskrivning och hennes *ordval* – först och främst ordet ”konsekvenstänkande” – så framgår en påfallande överensstämmelse med det språkbruk och den tolkningsram som coachen senare kommer att introducera i familjen.

I den problembild som mamman presenterar är det känslor, förståelse och kommunikation som står i fokus. Av problembilden att döma är det dottern i familjen, Yasemin, som är det största ”problemet”. I avsnittet, och i programserien i stort, är det genomgående fråga om en mycket stark betoning av just känslor. En stor del av utrymmet i programmen ägnas åt att på olika sätt lära de medverkande att hantera, tala om och reflektera kring känslor. Programserien förefaller med andra ord, liksom många andra *reality*-produktioner, inramad av en slags *terapeutisk världssyn*, som kretsar kring individen och hennes känsloläge, frustrationer, ångslan, stress, självförtroende, motivation, självförverkligande (Rose 1989, 1996; Furedi 2004). ”Reality tv... är endimensionell i sin fokusering på känslor. Frågan om emotionell autenticitet är viktig för reality tv, därför att alla talsituationer tycks ha en mer eller mindre implicit eller explicit innebörd. De gör anspråk på att avslöja vad som verkligen hänt och hur det upplevdes” (Aslama & Pantti 2006:177).

Coachern träder in

När problemet nu har ringats in introducerar speakerrösten själva huvudfiguren i programserien, coachen Annelie Arrefelt.

Speakerröst: Annelie Arrefelt är expert på barn och föräldrar. Hon är en pedagog med gedigen bakgrund inom barn- och ungdomsfrågor. Hon arbetar framgångsrikt både med ungdomar som straffat ut sig själva ur samhället och med krisrådgivning åt småbarnsfamiljer. Hon tar sig an sina klienter under en koncentrerad tid och reder ut deras problem med en rad åtgärder. Ofta är det föräldrarnas beteenden som tar den längsta tiden att för-

1 Ett tidigt svenskt program på temat bekännelse är *Förlåt mig*, från mitten av nittiotalet, där medverkande fick tillfälle att bekänna och be om förlåtelse för något de burit på under en längre tid, såsom lögn, otrohet och drogmissbruk. Ett annat exempel på en svensk tv-produktion med starka inslag av bekännelse är den uppmärksammade dokusåpan *Expedition: Robinson*, från slutet av nittiotalet (Aslama & Pantti 2006). Ett annat, mer aktuellt exempel är tävlingsprogrammet *Sanningens ögonblick*, som går ut på att tävlande först testas i lögn-detektor för att därefter testas i sanningssägande, inför familj och vänner, publik och tittare.

ändra. För många familjer blir mötet med Annelie en räddning. Hon vägrar att se någon som ett hopplöst fall. Hon ser bara möjligheter hos dem hon jobbar med.

Enligt vissa forskare har *reality/makeover-tv* bidragit till att utmana konventionella former av auktoritet och "expertis". Det har hävdats att relationerna mellan expert och tittare/medverkande inte längre är entydigt enkelriktad och hierarkisk. Expertrollen är vägledande snarare än styrande. Stundtals är det rentav de medverkande som har rollen som expert (Livingstone 1993; Taylor 2002). När det gäller *SOS familj* kan man dock konstatera att speakerrösten med starka ordval – "expert", "gedigen bakgrund" och "arbetar framgångsrikt" – på ett markant sätt understryker coachens auktoritet. Coachens roll som "expert" är en viktig del av programseriens koncept, vilket också framgick ovan, när jag återgav beskrivningen på programmets hemsida. Coachen utgör en slags hjältefigur, en räddare i nöden: "För många familjer blir mötet med Annelie en räddning". Uppgiften består i att på kort tid förändra familjens beteenden och tillhandahålla redskap för att familjen ska kunna lösa sina problem. Det coachande arbetssättet beskrivs som en strävan efter att i det längsta se möjligheter snarare än svårigheter och problem, att fokusera det positiva och inte låsa fast sig i negativa tankebanor. Den principiella hållningen är här att alla föräldrar och familjer kan förändras – allt de behöver är hjälp på traven, det vill säga rätt vägledning. Det huvudsakliga angreppssättet går igen i stora delar av den omfattande och alltjämt växande floran av självhjälps- och coachninglitteratur (Rose 1996), inte minst med inriktning mot fostran och föräldraskap (t.ex. Kindblom 2005).²

Efter presentationen meddelar speakerrösten att "Annelie ska följa familjen under en dag för att reda ut vad som behöver göras för att ge Yasemin möjlighet till en framtid". Det är en stor uppgift som coachen står inför, inget mindre än att ge Yasemin en framtid. Enligt dramaturgin tycks Yasemin vara förlorad om hon inte omedelbart får experthjälp. Utan coaching har hon ingen framtid, hon är dömd att misslyckas. Under sin första dag i familjen följer coachen uppmärksamt varje steg familjemedlemmarna tar, lyssnar intensivt till varje ord de faller. Programmet får därmed karaktären av en långtgående "övervakning" av familjens inre liv, "vilket får individen att reflektera över sitt eget beteende" (Lunt 2008:541), en process där också tittaren medverkar (Andrejevic 2004). Tittaren kan nämligen i sin tur se hur coachen följer familjemedlemmarnas rörelser, hur hon står vid sidan av, iakttagandes. Tittaren kan med längre sekvenser och närbilder själva följa coachens granskande blickar, hennes ansiktsuttryck och miner som respons på hur relationerna mellan familjemedlemmarna utvecklas.

Med utgångspunkt i dessa iakttagelser får tittaren därefter ta del av coachens bedömning efter sin första dag i familjen.

Anneli: Jag tror inte mamma inser hur illa det här är. För mig lyser det varningssignaler, röda lampor och det ringer i klockor överallt i den här situationen. Ett halvår ett år till så har den här situationen helt gått mamma Madeleine ur händerna. Det förstår man väldigt, väldigt fort.

Problemet är därmed identifierat – återstår då lösningen.

2 Ett exempel bland många är boken *Coaching för föräldrar*, skriven av coachen Marie Wahlberg (2004: 7). Wahlberg beskriver coaching som en strävan efter att "frigöra en persons möjligheter att göra sitt bästa" och "coaching för föräldrar" som en strävan efter att "stötta ditt barn så att det vågar". Språkbruket är *terapeutiskt* och *individfokuserat*: "Det coachande förhållningssättet ger barnet möjligheten att själv få söka sina vägar och lösningar. Det stärker barnets självförtroende så att det vågar mer, vill mer och orkar mer".

Kontraktet

En av programmets allra mest avgörande sekvenser är den sekvens där coachen presenterar sina förslag till åtgärder för familjen. Coachen träffar mamman och dottern kring ett bord ute på gården. Klipp från samtalet runt bordet varvas med coachens tillbakablickar på den gångna dagen i familjen och hennes fördjupade analys av familjens situation, enskilt med kameran. Med vid bordet sitter också en annan ”expert”, Patric Stacksjö, som presenteras som ”utbildad kommunikolog”.³ Med hans hjälp introducerar Anneli en speciell teknik eller ”plan” i familjen, ”teckenekonomi”.

Anneli: Han har en jättebra, väl fungerande, utprovad plan, den heter teckenekonomi. Det handlar om att man delar upp dagen. Han ska få berätta allting kring det.

Patric: Mycket av tjafset uppkommer för att man inte riktigt vet hur saker och ting ska vara. Då är den här teckenekonomin väldigt bra, för det är egentligen bara som ett schema, veckoschema. Där man kommer överens om vad som ska vara på dagarna, vad som förväntas utav dig, att du ska göra på dagarna. Och utifrån de sakerna så får man även då betalt, veckopengen, så att säga, och de bitarna. Så att mycket av det här med tjafset, man behöver liksom inte argumentera om saker och ting. Ni har redan kommit överens om det så att...

Anneli: Så är det bara...

Patric: Ja, så är det, och det är jättebra för dig också Yasemin...

Yasemin: Mm...

Patric: ...att valet ligger hela tiden hos dig som person, att välja. Då vet du vad du kan välja mellan, då vet du vad konsekvensen blir av att *inte* göra som det står i teckenekonomin.

Grundidén bakom teckenekonomin finns i en rad olika tappningar. Gemensamt för de allra flesta av dessa olika varianter är dock att de bygger på en terapeutisk strävan efter att förändra människors tänkande och handlande genom att bekräfta vissa beteenden och ”släcka ut” andra. Teckenekonomin iscensätts genom en mix av motiverande och disciplinerande tekniker. Förutsättningen är att det upprättas ett slags ”kontrakt”, som de ingående parterna ska följa. Idén är att parternas beteenden ska mötas med olika slags respons, beroende på hur de stämmer överens med den överenskommelse som träffats. Kontraktet är inte förhandlingsbart: ”man behöver liksom inte argumentera om saker och ting”. Själva argumentationskedjan kring doktrinen om teckenekonomin är emellertid motsägelsefull. Alla *är* en möjlighet i sig själva, men måste samtidigt *formas* till en möjlighet. Syftet med kontraktet är att det ska formas ett kalkylerande subjekt, förmöget att sätta situationen här och nu i ett längre tidsperspektiv, reflektera över vad olika val kan få för slags konsekvenser, i det långa loppet.

Liksom andra typer av kognitivt beteendeterapeutiska modeller legitimeras teckenekonomin att det är en beprövad metod, det vill säga med hänvisning till principen *what works* (Pitts 2007). Det är, som coachen Anneli understryker, i början av samtalet kring bordet, en ”väl fungerande, utprovad plan”. I hänvisningen till *what works* understryks dessutom en annan sida av kalkylerandets rationalitet, nämligen den att metoden till sitt upplägg – reglering genom detaljerade anvisningar och scheman – gör det möjligt att med kontinuerligt och hög

3 ”Kommunikologi” är läran om struktur och dynamik inom kommunikation och förändring.

precision följa och utvärdera snart sagt varje enskilt steg de medverkande tar – i syfte att åstadkomma en optimal utveckling.

Efter det att spelreglerna kring teckenekonomin beskrivits mer ingående är det dags att träffa en överenskommelse.

Patric: Hur tycker du det här låter?

Madeleine: Jag tycker det här låter jättebra. Absolut.

Patric: Är du med på noterna?

Yasemin: Ja.

Madeleine: Det är väldigt strukturerat och tydligt.

Patric: Ja, men det är det ju. Och ni får bägge två möjligheter att påverka, till något bättre.

”Förhandlingen” dokumenteras med upprepade närbilder på de närvarande, som ingående granskar kroppshållning, gester och minspel hos var och en. Som allra mest påtaglig är känslan av granskning eller övervakning i närbilderna på Yasemin, som vid flera tillfällen tittar bort från kameran, gömmer ansiktet i händerna och sjunker ihop över bordet. Kontraktet är upprättat. Yasemin bekräftar att hon är ”med på noterna”. Motvilligt, men likafullt. Familjen är överens om att gå följa de riktlinjer som teckenekonomin anger.

Coaching *in action*

Den första utmaning som den coachande Anneli och den coachade mamma Madeleine möter är när det är dags för Yasemin att stiga upp på morgonen.

Madeleine: Klockan är kvart i åtta. Gå upp nu!

Yasemin: Fan, inte dra i täcket! Är du dum i huvudet eller?

Madeleine: Är du vaken nu Yasemin, så att du kan klä på dig?

Yasemin: Ja.

Anneli: Bra, för valet är ju ditt. Det är så det är tänkt. Nu har mamma väckt dig i varje fall. Du vet vad som gäller, Yasemin. Det är ju ditt eget val och din egen chans till pengar.

Anneli påminner om kontraktet, dock utan att nämna det med ord. I fokus för coachningen, i denna likväl som i andra sekvenser, står principen om ansvarstagande. Coachen uppmanar Yasemin att göra aktiva och medvetna val och ta konsekvenserna av de val som görs. En avgörande faktor är här att göra Yasemin *motiverad* att göra aktiva val. I enlighet med beteendeterapins principer poängterar coachen inför kameran att motivation skapas genom ”positiv förstärkning”.

Anneli: Allting handlar ju om att det är positiv förstärkning och att man uppnår saker. Det aldrig handla om att man drar bort från en befintlig pott, att någon liksom tar någonting från Yasemin. Utan det hon måste känna är att hon sitter vid sitt eget roder, hon rör sin egen båt. Det är dags att påverka henne att välja bra saker och välja bort dåliga.

Coachningens utgångspunkt är att det är individen som styr utvecklingen. Det gäller att få Yasemin att känna att "hon sitter vid sitt eget roder, hon rör sin egen båt". Detta ansvarigörande är emellertid paradoxalt, åtminstone i två avseenden. För det *första*: Det är coachen som styr händelseutvecklingen, som iscensätter familjens omvandling. Samtidigt är idén att den som coachas ska få att själv *vilja* förändras. Förändring bör vara ett resultat av en *inre* drivkraft snarare än *yttre* påtryckningar (Heyes 2007). Genom coachningen bearbetas *hela* familjen, barn såväl som föräldrar. Alla behöver motiveras, fås att utveckla en egen drivkraft, en egen vilja till förändring. För att barnen ska kunna motiveras behöver samtidigt föräldrarna motiveras. För det *andra*: Utgångspunkten är att barnet själv ska få välja, men alternativen är redan på förhand definierade – vissa som *bra*, andra som *dåliga*: "Det är dags att påverka henne att välja bra saker och välja bort dåliga".

I syfte att göra Yasemin mer ansvarstagande intervenerar coachen genom att ge mamma Madeleine en bred repertoar av tips och råd, instruktioner och uppmaningar, både enskilt och i olika situationer med Yasemin ("Bra, nu var du duktig", "Stå på dig nu", "Nu tycker jag att..."). Teckenekonomin visar sig dock till en början fungera allt annat än friktionsfritt. Det visas inte minst i en scen där coachens bekräftande helt spårar ur. Scenen är något av en vändpunkt i programmet.

Yasemin: Du bestämmer inte!

Madeleine: Yasemin, vet du vad? Det är en vuxen människa du pratar med. Jag har aldrig hört dig bete dig så här illa mot en annan vuxen.

Yasemin: Hon bryr sig för mycket.

Anneli: Ja, precis. Jag bryr mig för mycket, för jag jobbar med det här. Jag vet precis hur det kommer att gå.

Yasemin: Hon ska ge mig en glass.

Anneli: Ha, den glassen kan du se dig i månen efter. Ditt beteende...

Yasemin: Du bestämmer inte. Du har gjort mamma dålig! Du har gjort henne till en dålig människa.

Anneli: Precis.

I denna scen framgår att coachen i detta skede i programmet inte bara följer familjen på distans, utan direkt intervenerar i familjelivet. Familjemedlemmarna är emellertid inte passiva objekt i coachens våld, utan aktivt handlande subjekt. Coachens interventioner möter stundtals starkt motstånd, inte minst från Yasemin. I incidenten med glassen uppstår en kamp om auktoritet. Vem är det egentligen som har auktoritet i familjen? Genom sitt handlande utmanar Yasemin Annelis auktoritet som coach, vilket i sin tur gör att Anneli är tvungen att försvara och tydligt markera sin roll som "expert". Hon understryker korthugget att "jag jobbar med det här" och "Jag vet precis hur det kommer att gå". Det bekräftande språkbruket har ersatts av ett rakt och gränssättande språkbruk: "den glassen kan du se dig i månen efter". Yasemins motstånd både bekräftar och legitimerar de problembeskrivningar och lösningsförslag som coachen lanserat.

I nästa klipp sitter mamma Madeleine återigen ensam med kameran, reflekterande kring det som nyss inträffat. "Jag var nästan hatisk i fredags", berättar hon. "Jag hatade mitt eget

barn. Det känns skrämmande att hat och kärlek är så nära varandra”. Situationen påminner starkt om ett slags beaktelse. Till tonerna av lugn, melankolisk musik och bilder på Yasemin i *slow-motion*, beskriver mamman sina känslor, reflekterar över hur hon reagerat – och om sin utveckling som förälder.

Madeleine: Det är jättejobbigt bara att se henne i det här tillståndet. Men samtidigt fick jag en förklaring till vad det var som gjorde att hon blev så arg. För att jag tyckte att det var liksom en överreaktion, från att vilja ha en glass till att bete sig på det sättet, att maktkampen mot mig var enorm. När hon inte fick som hon ville, då förlorade hon kampen och det var svårt för henne. Lika svårt för mig också.

Bekännelsen är ett viktigt led i skapandet av den ”goda föräldern”. Inför tittarna och för sig själv tränas föräldern i att bearbeta och hantera sina och övriga familjemedlemmars känslor. Genom påbjuden granskning och kontinuerlig reflektion skapas ett mer självmedvetet föräldrasubjekt. Coachningen erbjuder en uppsättning tolkningsmodeller, en begreppsflora och ett språkbruk för att beskriva, tolka och förstå det som händer i familjen. Med hjälp av de verktyg som coachningen försett henne med kan mamma Madeleine tolka hur både hon själv och dottern Yasemin känner och reagerar. De har gett henne en ”förklaring till vad det var som gjorde att hon blev så arg” – nämligen att ”maktkampen... var enorm”. Mamman har därmed anammat coachspråket, gjort det till en integrerad del i hennes förståelse av sig själv som förälder – och av barnet.

Avskedet

Mot slutet av programmet är det så dags att ta avsked. Avskedet iscensätts som en starkt känslomässig situation. Vid sidan av tal och bild ges här musik en viktig roll i att skapa en viss känsla hos tittaren. Glad up-tempo-musik och textrader som ”It’s a brand new world, it’s a brand new day” och ”Feel alright” understryker en sammantaget starkt positiv känslöstämning. Enligt det budskap som förmedlas är det en *ny* familj som coachen tar avsked från, en annan familj än den hon tog sig an i början av programmet. Avslutningen visar på de positiva resultat som coachens ansträngningar har lett till, inget mindre än en *family makeover*, från problem till möjlighet, avvikande till normal, kaos till harmoni, konflikt- till konsekvensorientering. En efter en får familjemedlemmarna själva beskriva den förändring som ägt rum.

Journalist: Hur tycker ni att det här har påverkat er?

Madeleine: Jag har blivit starkare i min roll som mamma. Jag har fått lite mer kött på benen med lite hjälpmedel och nya kontakter så att säga. Så det känns jättebra faktiskt.

I ännu en beaktelseliknande talakt intygar mamma Madeleine att hon verkligen *har* förändrats, att hon *har* tagit till sig av coachens tips och råd, gjort dem till sina. Coachens roll är här den av förebilder, *role model*. ”Coacherna blir förebilder som lär de medverkande den ritualiserade uppsättning av beteenden, regler, normer och förväntningar som motsvarar stereotypen av en social klass och yrkesgrupp” (Morreale 2007:98f). Coachen blir samtidigt förebilder för *tittarna*. Som tittare förväntas vi lära oss av den *makeover* som de medverkande gått igenom, inse ”the powers of transformation” (Bratich 2007:19f). Som i den sedelärande sagan finns en tydlig sensmoral: Följ coachens tips och råd, och även *ni* kommer att lyckas. Det är dock inte bara coachen som agerar *role model* i tv-serien, utan hela familjen. I någon mening

fungerar den medverkande familjen som levande lärande exempel på hur framgångsrik coachningen kan vara. Bekännelsen ger ytterligare liv och kraft åt denna sensmoral.⁴

Budskapet är emellertid inte *slutet*, utan öppet för olika slags tolkningar (Morley 1986). Tittaren kan å ena sidan *identifiera* sig med familjen, känna igen sig, se värdet av omvandling enligt coachens principer, få tips och råd om hur hon eller han själv kan förändra sitt föräldraskap. Tittaren kan å andra sidan *distansera* sig från familjen, få känslan av att den egna familjen trots allt är jämförelsevis ganska så normal och därmed bli stärkt och bekräftad i sin egen roll som förälder (Lewis 2008). I båda fallen normaliseras dock de bestämda värden och beteenden som coachen initierat (Palmer 2004; Heyes 2007).

Familjens *makeover* presenteras inte som tillfällig, utan som bestående. I enlighet med den terapeutiska tankefigur som coachningen tar sitt avstamp i så är bestående resultat avhängigt av att familjemedlemmarna ständigt *påminns* om coachens tips och råd – det är nämligen på så sätt som familjen lär sig att anamma och omsätta dem i det vardagliga livet. För att ytterligare understryka just detta vänder sig coachen i slutet av programmet till mamma Madeleine och påminner henne ironiskt: ”Jag sitter på axeln. Jag sitter på din axel också, Yasemin. Glöm inte det. Och säger små saker”. Programmet påminner oss samtidigt om att denna typ av vägledande teknologier i vår medialiserade samtid skingras ut i samhällskroppen, via vardagslivets alla upptänkliga kanaler och tentakler. Vi möter dem som ständiga påminnelser om hur vi förväntas vara som goda föräldrar, barn och framtida medborgare.

Inter-aktivt föräldraskap

Serien *SOS familj* är liksom andra *reality*-produktioner ett sammansatt, intermedialt format (Illouz 2003; Nikunen 2007). Berättandet i programserien väver samman en rad olika medier, både bild (rörliga och stillbilder), ljud (tal och musik) och text (information och presentation av deltagarna). Programserien är dock inte bara ett tv-program, som riktar sig till de tittare som sitter i tv-soffan, utan snarare en mångfacetterad ansamling av medierade teknologier. Serien är del av en trådliknande väv av föräldraskapande tekniker som vida överskrider tv-mediet, som inviterar också tittaren som aktivt tänkande och handlande subjekt. Om vi börjar med själva tv-programmet så ges tittaren där med särskild text i bildrutan information om att skilda företeelser i programmet samtidigt utvecklas på programmets hemsida. I det första avsnittet hänvisas till exempel tittaren till hemsidan för vidare information om teckenekonomi: ”För mer information om teckenekonomi gå in på tv3.se”. Tv-mediet länkas på så sätt samman med ett annat medium, Internet. På hemsidan finns även möjlighet att chatta med coachen och när som helst ta del av tidigare program, tips och råd samt tidigare chattande. Här hänvisas även till det bolag där coachen är verksam vid sidan av programmet. Föräldraskapandet bygger därmed på en betydligt högre grad av intermedialitet och interaktivitet än ett traditionellt tv-program. Tittaren tar del av en rad olika medier samtidigt. För den intresserade är det också möjligt att söka information på egen hand, när han eller hon så önskar. Dessutom figurerar coachen Annelie Arrefelt sedan 2005 med en egen krönika i egenskap av nanny varje helg i *Aftonbladets* söndagsbilaga. Även den har ett inslag av interaktivitet, där läsare frågar och nannyn ger svar.

4 Vi kan här dra en parallell till *success stories* i dagspressen, till exempel till sådana reportage om Miljonprogrammet som syftar till att ge andra bilder av förortslivet än de negativt laddade problembilder som annars dominerar medierapporteringen om Miljonprogrammet. Många sådana *success stories* bygger på ett slags bekännelsens logik. Huvudpersonen i reportaget – den som brutit trenden, den som nått framgång mot alla odds och så vidare – får beskriva och reflektera över sin *makeover*, från problem till framgång. Denna typ av ”goda exempel” sänder en signal till de som *inte* har genomgått samma *makeover*: Gör som jag, anpassa er, bli normala, och även ni kommer att lyckas (se Ericsson 2007).

I dagspressen följs tv-serien upp i särskilda reportage, också de med interaktiva inslag. Läsare bjuds in till att kommentera reportaget eller programmet. På tidningarnas hemsidor länkar läggs ut till andra artiklar. Samma dag som det första avsnittet av serien sänds ägnar *Aftonbladet* en artikel åt den nya programserien och kvällens premiärprogram. Under rubriken ”Nannyns tips till föräldrarna” får läsaren fyra konkreta tips från coachen. Coachen ger i stora drag samma tips som i programmet – överenskommelse, struktur, tydlighet, uppmuntran och motkrav.

Nannyns tips till föräldrarna

Leta efter det här

1) **De är hemlighetsfulla** och när du som förälder försöker skaffa dig insyn i deras liv reagerar de med ilska och utbrott. Om det kombineras med punkterna nedan finns det anledning till oro.

2) **De missköter skolan.**

3) **De slutar tvärt** med aktiviteter de tidigare tyckt om.

Så kan du hjälpa

1) **Många tänker** ”håller jag bara min tonåring undan alkohol, droger och cigaretter kan jag vara lugn.” Men det bästa sättet att få sin tonåring att fungera är att utkämpa de små slagen: Har man kommit överens om en viss tid ska den hållas och så vidare. Det ger struktur och tydlighet.

2) **Kör inte över tonåringen.** Sätt er ner och ingå ett kontrakt. Fråga tonåringen: Vad vill du ha ut av vardagen? Svaret kanske är pengar, okej, då kommer ni överens om summan men också om vad som ska göras i gengäld, städa rummet eller vad det nu kan vara. Bryts överenskommelsen blir det heller inga pengar.

3) **Bejaka och uppmuntra** tonåringens intressen men ställ också motkrav: Sköter du skolan betalar jag ditt körkort för lätt motorcykel.

4) **Mutor är helt okej**, till exempel att du lovar din tonåring 1 000 kronor för varje MVG.

Bild 2: Nannyn ger sina bästa tips åt läsarna, *Aftonbladets* hemsida (<http://www.aftonbladet.se/wendela/article3510118.ab?service=print>).

Två dagar senare, på tidningens hemsida, besvarar en 31-åring från Karlstad artikeln med en bitsk kommentar:

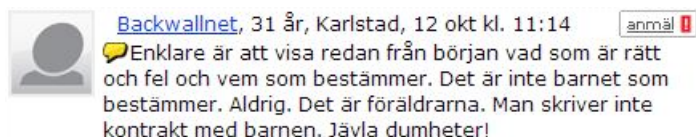

Bild 3. Läsarkommentar till nannyns tips, *Aftonbladets* hemsida, 08-10-12.

Vid sidan av artikeln finns dessutom en kolumn med länkar som tar läsaren vidare till andra texter som kommenterat artikeln: ”Visar inlägg från de 3 högst rankade bloggarna”.

På så sätt sprids alltså föräldraskapandet på en rad olika arenor samtidigt. Dessa arenor länkas till varandra på ett snart sagt oändligt antal sätt. Därigenom mångfaldigas inte bara de tekniker som kontinuerligt *bearbetar* föräldrar, coachar dem till att bli mer ansvarstagande i sin föräldraroll, enligt rådande principer. Samtidigt mångfaldigas de arenor där sådan bearbetning *utspelas*. I takt med att föräldrar allt mer intensivt uppmanas att välja sina egna experter blir de samtidigt allt mer *experts for the self*, ansvariga för att finna och forma sig själva (Hunt 1999). Härmed öppnas offentligheten upp för aktivt deltagande bland föräldrar, där allt fler får möjlighet att både ta del av och ge tips och råd, reflektera kring både sina egna och andras erfarenheter som föräldrar. Samtidigt mångfaldigas möjligheterna till disciplinering, övervakning och kontroll, inte minst genom att ”vi kommer att bli värdefulla för reklamare och marknadsförare genom att vi tillåter oss att bli iakttaga när vi utför våra vardagliga ruti-

ner...” (Andrejevic 2004:8). I detta sammanhang framstår vardagslivet mer och mer som en ”terapiverkstad” där vi människor ser ”på oss själva och våra närmaste med en terapeutisk blick. Denna blick värderar, granskar, diagnostiserar och utgör en grund för behandling” (Johansson 2006:193). Bekännelsen blir ett allt mer alldagligt inslag i våra liv.

Gråzoner

I takt med att samhället medialiseras och massmediernas logik formar allt större delar av samhällslivet faller distinktionerna mellan *offentligt* och *privat*, *politik* och *populärkultur* allt mer samman (Street 2001). När det gäller distinktionen offentligt – privat så är *reality tv* är ett av många exempel på hur gränserna mellan offentligt och privat blir allt suddigare. Det som tidigare ansågs tillhöra det allra innersta och mest privata, såsom sex, samlevnad och privatekonomi, görs numera i olika slags program tillgängligt för allmänhetens beskådan och konsumtion (Andrejevic 2004).

När det gäller distinktionen politik – populärkultur så kan vi bland annat notera att allt fler politiker använder sig av populärkulturens kodspråk och symbolik, fantasier och rädslor om gott och ont, acceptabelt och oanständigt, för att skapa sig en ”politisk image” eller legitimera sina interventioner (Kellner 2003). Även politiker ägnar sig åt *makeover*, ”gör om” både utseende och handlingsrepertoar för att bli mer ”säljande” (Teschfahney & Dahlstedt 2008). Enskilda politiker använder *reality tv* som politisk språngbräda.⁵ Särskilda tv-produktioner registrerar politik enligt en dramaturgi och ett format direkt hämtad från *reality tv*. I Sverige har det till exempel på senare år sänts en *reality*-serie om EU-politikers vardag (*Ministrarna*) och ett underhållningsprogram som gick ut på att ett antal unga tävlande skulle ”skolas” till politiker (*Toppkandidaterna*).

Parallellt med att coachningfenomenet fått stort genomslag inom populärkulturen har det fått allt större uppmärksamhet i både politisk debatt och statliga verksamheter av olika slag.⁶ Nannyn är plötsligt mitt i politikens centrum. Låt mig ta ett belysande exempel. I början av 2006, inför det stundande valet, lanserar kristdemokraterna sin nya familjepolitiska satsning. När partiledaren Göran Hägglund tillsammans med partiets vice ordförande Maria Larsson ska presentera sitt förslag knyter de just an till fenomenet föräldracoaching.

”Svenska supernannys ska hjälpa familjer med problem”

Nytt förslag från kristdemokraterna: Familjestationer kan ge brett stöd till föräldrar och barn. Familjer som inte klarar av konflikter och problem på egen hand ska kunna få hembesök av så kallade supernannys, som hjälper till att hitta lösningar. Supernannyn är en del av en ny satsning på ”familjestationer” i alla kommuner. De ska fungera som en näralliggande ”drive-in”-station och kunna erbjuda ett snabbt stöd till familjer, enskilda föräldrar och barn (Hägglund & Larsson 2006).

Till kristdemokraternas nannyförslag kan dessutom tilläggas att Familjecentraler i Stockholm och en rad andra städer runt om i landet organiserar studiecirkelring föräldravägledande program som *Komet*, *Cope* och *Active Parenting*, med särskilt utarbetade material som i allt väsentligt anammar de idéer och tekniker som bland annat iscensätts i *SOS familj* och liknande programserier. Liksom i dessa nannyserier är aktivering, ansvariggörande och gränssättande viktiga hörnstenar i arbetet med att fostra ansvarstagande föräldrar.

5 2001 deltog till exempel en socialdemokratisk kommunalpolitiker, Jan Emanuel Johansson, i dokusåpan *Expedition: Robinson*. ”Robinson-Jannes” medverkan i programmet var språngbräda för en omfattande kampanj i 2002 års val som sedermera gav honom en plats i Sveriges riksdag.

6 I början av 2009, i spåren av den globala finanskrisen, lanserar till exempel den borgerliga regeringen en storskalig satsning – om sammanlagt tre miljarder kronor – på *jobbcoachning*, som ett sätt att möta de svåra ekonomiska utmaningar som krisen medfört.

- » Hem
- » För dig som är förälder
- » Komet för professionella
- » Forskning
- » Mediearkiv
- » Länkar
- » Gästföreläsning
- » Kontakta oss
- » Frågor och svar
- » Inför kursstart
- » Kalender
- » Forum

Välkommen till Kometprogrammet.se
En forskningsbaserad metod för föräldrar och lärare

Besöksadress:
Hanna Paulis Gata 7
129 52 Hägersten

T-bana 14 (röda linjen)
station Fruängen

Postadress:
Elsa Brändströms G. 66
129 52 Hägersten

[Map](#)

Komet är ett utbildningsprogram som riktar sig till föräldrar och lärare. Målet är att lära ut verktyg som leder till mindre bråk och konflikter hemma och i skolan. Komet är en förkortning för **K**ommunikations**M**ETod, och programmet bygger på att lära föräldrar och lärare bättre sätt att kommunicera med barnet. Idén är att det är den vuxne som i första hand måste ändra sitt beteende för att minska problemen. Metoderna som används i Komet har ett gott vetenskapligt stöd, det vill säga forskning har visat att metoderna verkligen hjälper. En kurs i Komet ger både föräldrar och personal inom skolan verktyg som på sikt leder till en bättre relation mellan den vuxne och barnet.

Hur går det till?

Föräldrarna träffas i grupper med andra föräldrar under ledning av två gruppleddare. Lärare träffas på samma sätt under ledning av en handledare. Föräldrautbildningen är något mer intensiv än utbildningen av lärare - föräldrarna träffas en gång i veckan under elva veckor. Lärarna träffas ungefär varannan vecka under åtta tillfällen. I båda fallen går man igenom utbildningsprogrammet och utgår från exempel i vardagen. Föräldrar och lärare får konkreta förslag och övningar att pröva mellan träffarna. Träffarna bygger på aktivt deltagande och innehåller mycket exempel, diskussioner och idéer för hur man kan bemöta barn.

Bild 4. Stockholms stad beskriver utbildningsprogrammet KOMET (<http://www.kometprogrammet.se>).

Nannyfenomenet är dock inte okontroversiellt. De bärande idéer som programserien baseras på har på senare tid varit föremål för skarp kritik från olika håll. Inger Ashing och Cecilia Modig (2008) från Rädda Barnen beskriver exempelvis det långtgående offentliggörande av familjelivet som nannyprogrammen bygger på som ett allvarligt övergrepp, i synnerhet mot de barn som medverkar i programmen. ”Vuxna människor tränger sig in i barnens hem och filmar dem när de kapitulerar inför vuxenmakten samtidigt som den vuxna experten belåtet tittar in i kameran och noterar ännu ett lyckat fall”. Tiotusentals personer runtom i landet desutom hade på kort tid undertecknat ett upprop initierat av tre ledande svenska pedagogikforskare (<http://sites.google.com/site/barnuppropet>). De undertecknande tar starkt avstånd från de nannyideal som de menar lär föräldrar att ”stöta bort och ignorera sitt barn” och tränar personal i skola och barnomsorg att ”disciplinera genom auktoritär avstängning och förnedrande behandling”.

Avslutande reflektioner

I varje tid finns det en *vilja att fostra föräldrar*, liksom barn och ungdomar, till goda medborgare (Donzelot 1977). Det finns självklart en rad viktiga skillnader till exempel mellan det sena 1800-talets rådgivningslitteratur om hem, uppfostran och familjeliv, efterkrigstidens råd i radio och tv och dagens nanny-tv, som säger något om den bestämda tid och den plats där ”coachningen” äger rum, men det finns också en slående historisk kontinuitet just i *viljan att coacha föräldrar*. De konkreta formerna, teknikerna, tiderna skiljer sig åt, men viljan att coacha är i allt väsentligt densamma.

I Sverige, liksom i en rad andra länder runtom i Europa och andra delar av världen, har det under senare decennier växt fram ett ideal om ett *aktivt medborgarskap*, som lägger allt större vikt vid den enskilda individens autonomi, initiativförmåga och valfrihet, gentemot statlig styrning, jämlikhetssträvanden och omfördelning av resurser. I enlighet med detta medborgarskapsideal går styrning av samhället allt mer ut på att med olika medel främja medborgares aktiva deltagande och ansvarstagande, framför ”passivitet” och osjälvständigt ”beroende” av

statligt understöd (Dahlstedt 2009). En god medborgare förväntas ”göra rätt för sig” och ”förtjäna” sina rättigheter. Rättigheter vägs mot – och underordnas – skyldigheter (Tesfahuney & Dahlstedt 2008). I fokus för många av dessa strävanden står just familjen – och inte minst föräldrarna. Som så många gånger tidigare är det i hög grad genom familjen som det goda samhället byggs.

Fenomenet föräldracoaching avspeglar i någon mening dessa pågående omvandlingar. Fenomenet kan dels ses som ett uttryck för en alltjämt tilltagande *kommersialisering* av barndom, fostran och föräldraskap, där kommersiella intressen blir allt mer involverade i föräldraskapandet. På hemsidan för det produktionsbolag som står bakom programserien *SOS familj* listas inget mindre än trettiofyra ”samarbetspartners”, vars produkter eller tjänster mer eller mindre strategiskt placeras som ”positivt förstärkande” inslag i programmen.

Samarbetspartners

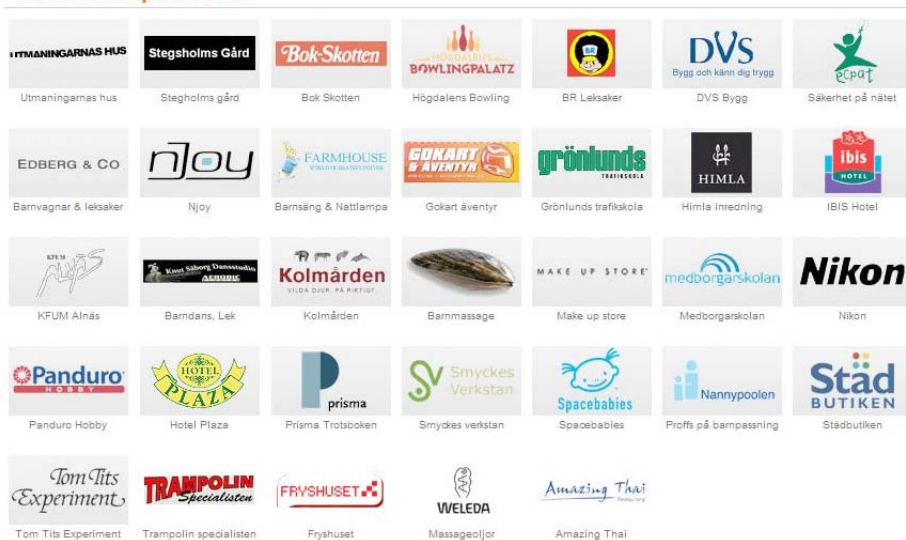

Bild 5. Samarbetspartners till programmet, presenterade på produktionsbolaget Titans hemsida (http://www.titan.se/site/tv_familj.html).

I *SOS familj* är programidén, det goda föräldraskapet, en produkt – tittarna är konsumenter. Fenomenet föräldracoaching kan dels ses som ett uttryck för en accelererande *individualisering* av samhället (se t.ex. Johansson 2007). Den ideala förälder som föräldracoachingen tycks eftersträva är ett subjekt i ständig strävan efter *makeover*, vägled av coachen. Målet för denna strävan efter *makeover* är dock självkontroll, att den enskilde föräldern sist och slutligen ska bli sin *egen* coach. För att bli sin egen coach behövs emellertid fortsatt vägledning. Det är just detta som är coachningens dilemma – och främsta försäljningsidé. Frigörelse framstår visserligen som ett ouppnåeligt tillstånd, men för att nå närmare krävs ständig hjälp på traven. Familjecoachingen består av en bred repertoar av tekniker, som rymmer såväl *maktteknologier* (reglera, sätta gränser, ställa krav, övervaka, granska) som *jagteknologier* (motivera, göra egna val, bearbeta och reflektera över sig själv) (jfr Foucault 2008).

Det budskap som coachen Anneli förmedlar känns igen från en rad andra sammanhang, inte minst från senare års utbildningspolitiska diskussion kring ”livslångt lärande”, i Sverige, i EU och i andra delar av världen (Fejes & Nicoll 2008). För att nå framgång – som förälder, barn och framtida medborgare – behöver du ständigt ”göra om dig”, vara ”i takt med tiden”, vara beredd att anpassa dig efter det situationen kräver. Idén om coaching bygger därmed på samma slags logik som den samtida kapitalismen, som för sin existens förutsätter ständig omvandling och förnyelse. Utan *makeover*, ingen fortsatt utveckling, ingen tillväxt och ingen vinstmaximering (Zizek 1998). ”Den nya medborgaren är tvungen att engagera sig i ändlös träning och åter träning, skolning och omskolning, förbättring av meriter och förberedelser

inför ett liv av ändlöst jobbsökande: livet kommer att bli en evig ekonomisk omdaning av självet” (Rose 1999:161).

Livet i den ”advancerat liberala familjen” (Donzelot 1977:228) framstår därmed som ett enda långt självblivande, en livslång läroprocess. Utgångspunkten för de tips och råd som coachen Anneli ger är att det är den enskilde föräldern som behöver ”göra om” eller anpassa sig, inte samhället (jfr Morreale 2007). I programserien finns inget större utrymme för alternativa tolkningar av problem och lösningar än de som coachen tillhandahåller. Tolknningar som går *bortom* en individualiserande, terapeutisk tolknings- och handlingsrepertoar tycks helt enkelt inte vara möjliga att göra: ”om allt börjar med individen och hela livet ses som en serie av utmaningar som den frigjorda individen själv övervinner, då finns det ingen anledning att ägna någon uppmärksamhet åt någonting annat” (Palmer 2004:187).

Principen om valfrihet är något av ett samtida existensvillkor, om än starkt motsägelsefullt: ”moderna individer inte bara är ’fria att välja’, de är *tvungna att vara fria*, att både förstå och leva sina liv i enlighet med valets princip” (Rose 1999:87). Med hjälp av teckenekonomins rationalitet – välj rätt och gör rätt för dig – iscensätts ett levnadsmönster som helt och hållet utgår från denna val(o)frihetens princip. Ansvarstagande föräldraskap, *active parenting*, blir härmed detsamma som att fostra barnen till medborgare som stakar ut sina liv utifrån valets princip. Ansvarstagande är de föräldrar som fostrar barnen till att se på sig själva och sina liv enligt följande. Livet är det du själv gör det till. Låt dig inte styras av andra. Gör dina egna val. Rättigheter gör du dig förtjänt av. I enlighet med val(o)frihetens princip har alla potential att lyckas, det gäller bara att ta för sig och inse sin inre potential. De som emellertid väljer att *inte* göra aktiva val, som inte förmår att inse och kalkylera med de långsiktiga konsekvenserna av sina val, är dömda att misslyckas och har – sist och slutligen – bara sig själva att skylla. Det är den yttersta konsekvensen av teckenekonomins rationalitet. Som coachen Anneli formulerar saken, i samtal med tolvåriga Yasemin: ”Det är ju ditt eget val”. ”Reality tv... befinner sig alltså inte utanför demokratin, den deltar snarare aktivt i demokratin neoliberala omvandling” (Ouellette 2004:248).

Varje saga har, som vi alla vet, ett lyckligt slut. Eftersom medborgare inte *finns*, utan ständigt måste *skapas*, så betyder det att medborgare också kan återskapas och att medborgare kan skapa sig själva, på nya sätt (Cruikshank 1999). Hur sagan slutar? ”Slutet på sagan, om det finns något, beror på förmågan bland nya subjekt att skapa villkor för sin egen omvandling” (Bratich 2007:22).

Referenser

- Andrejevic, Mark (2004). *Reality TV: The Work of Being Watched*, Lanham: Rowman & Littlefield.
- Ashing, Inger & Modig, Cecilia (2008). ”Barn är människor med egna rättigheter”, *Göteborgs-Posten*, 18 november.
- Aslama, Minna & Pantti, Mervi (2006). ”Talking Alone: Reality TV, Emotions and Authenticity”, *European Journal of Cultural Studies*, 9 [2]; 167-184.
- Bratich, Jack Z. (2007). ”Programming Reality: Control Societies, New Subjects and the Powers of Transformation”, i: Heller; Dana (red.) *Makeover Television: Realities Remodelled*, London: I.B. Tauris.
- Cruikshank, Barbara (1999). *The Will to Empower: Democratic Citizens and Other Subjects*, Ithaca Cornell University Press.
- Dahl, Thomas (2003). ”Samhällsvaccin i etern – kampen mot barnolycksfall 1954-1980”, i: Sandin, Bengt (red.) *Politik, påverkan och vägledning: Om barn, jämställdhet, mat och olycksfall i utbildningsprogrammen*, Värnamo: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Dahlstedt, Magnus (2009). *Aktiveringens politik: Demokrati och medborgarskap för ett nytt millennium*, Malmö: Liber.

- Donzelot, Jacques (1997) [1977]. *The Policing of Families*, London: John Hopkins Press.
- Ericsson, Urban (2007) *Belägrade människor – belägrade rum: Om invandrargöranden och förorter*, Institutionen för kulturanthropologi och etnologi, Uppsala universitet.
- Fejes, Andreas & Nicoll, Katherine [red.] (2008). *Foucault and Lifelong Learning: Governing the Subject*, London: Routledge.
- Foucault, Michael (1980a). *Sexualitetens historia: vol. 1. Viljan att veta*, Södertälje: Gidlunds.
- Foucault, Michel (1980b). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault*, New York: Pantheon.
- Foucault, Michel (2008) [1988]. "Självtknologier", i: *Diskursernas kamp*, Stehag: Symposium.
- Furedi, Frank (2004). *Therapy Culture: Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age*, Routledge: London.
- Gleichmann, Lee (2004). *Föräldraskap mellan styrning och samhällsomvandling: En studie av syn på föräldrar och relation mellan familj och samhälle under perioden 1957-1997*, Stockholm: HSL.
- Grant, Julia (1998). *Raising Baby by the Book: The Education of American Mothers*, New Haven: Yale University Press.
- Halldén, Gunilla (1986). *Alva Myrdals föräldracirkel 1931 – en pedagog beskriven via sina anteckningar*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Heyes, Clessida J. (2007). "Cosmetic Surgery and the Televisual Makeover: A Foucauldian Feminist Reading", *Feminist Media Studies*, 7 [1]; 17-32.
- Hultqvist, Kenneth (1990). *Förskolebarnet: En konstruktion för gemenskapen och den individuella frigörelsen*, Stehag: Symposium.
- Hunt, Alan (1999). *Governing Morals: A Social History of Moral Regulation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hägglund, Göran & Larsson, Maria (2006). "'Svenska supernannys ska hjälpa familjer med problem'", *Dagens Nyheter*, 28 januari.
- Illouz, Eva (2003). *Oprah Winfrey and the Glamour of Misery: An Essay on Popular Culture*, New York: Columbia University Press.
- Johansson, Thomas (2006). *Makeovermani: Om Dr Phil, plastikkirurgi och illusionen om det perfekta jaget*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Johansson, Thomas (2007). *Experthysteri: Kompetenta barn, curlingföräldrar och supernannies*, Stockholm: Atlas.
- Kellner, Douglas (2003). *Media Spectacle*, London: Routledge.
- Kindblom, Tina (2005). *Nannyboken: Våga vara förälder!*, Stockholm: Bonnier fakta.
- Lewis, Tania (2008). *Smart Living: Lifestyle Media and Popular Experience*, New York: Peter Lang.
- Livingstone, Sonia M. (1993). *Talk on Television: Audience Participation and Public Debate*, Florence: Routledge.
- Lunt, Peter (2008). "Little Angels: The Mediation of Parenting", *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies*, 22 [4]; 537-546.
- Miller, Toby (2007). *Cultural Citizenship: Cosmopolitanism, Consumerism, and Television in a Neoliberal Age*, Philadelphia: Temple University Press.
- Morley, David (1986). *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*, London: Comedia.
- Morreale, Joanne (2007). "Faking It and the Transformation of Identity", i: Heller; Dana (red.) *Makeover Television: Realities Remodelled*, London: I.B. Tauris.
- Murray, Susan & Ouellette, Laurie [red.] (2004). *Reality TV: Remaking Television Culture*, New York: New York University Press.

- Nikunen, Kaarina (2007). "The Intermedial Practices of Fandom", *Nordicom Review*, 28 [2]; 111-128.
- Nordberg, Karin (1998). *Folkhemmets röst: Radion som folkbildare 1925-1950*, Stehag: Symposion.
- Ouellette, Laurie (2004). "'Take Responsibility for Yourself': Judge Judy and the Neoliberal Citizen", i: Murray, Susan & Ouellette, Laurie (red.) *Reality TV: Remaking Television Culture*, New York: New York University Press.
- Palmer, Gareth (2003). *Discipline and Liberty: Television and Governance*, Manchester: Manchester University Press.
- Palmer, Gareth (2004). "'The New You': Class and Transformation in Lifestyle Television", i: Holmes, Sue & Jermyn, Deborah (red.) *Understanding Reality Television*, London: Routledge.
- Pitts, John (2007). "Who Cares what Works?", *Youth and Policy*, 95; 5-24.
- Richardson, Diane (1993). *Women, Motherhood and Childrearing*, Basingstoke: Macmillan.
- Rose, Nikolas (1989). *Governing the Soul: The Shaping of the Private Self*, London: Routledge.
- Rose, Nikolas (1996). *Inventing Ourselves: Psychology, Power and Personhood*, Cambridge: Polity Press.
- Rose, Nikolas (1999). *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Seifarth, Sofia (2007). *Råd i radion: Modernisering, allmänhet och expertis 1939-1968*, Stockholm: Carlssons.
- Street, John (2001). *Mass Media, Politics and Democracy*, Basingstoke: Palgrave.
- Taylor, Lisa (2002). "Gardening Lifestyle Television from Ways of Life to Lifestyle: The 'Ordinari-ization' of British Gardening Lifestyle Television", *European Journal of Communication*, 17 [4]; 479-493.
- Tesfahuney, Mekonnen & Dahlstedt, Magnus (2008). "Tärningen är kastad! Entreprenören, kasinosamhället och postpolitikens moral", i: Tesfahuney, Mekonnen & Dahlstedt, Magnus (red.) *Den bästa av världar? Beträktelser om en postpolitisk samtid*, Stockholm: Tankekraft.
- Wahlberg, Marie (2004). *Coachning för föräldrar: Lyssna, stödja, fråga, utveckla och motivera!*, Falun: Pinestream Publishing.
- Zizek, Slavoj (1998). "Risk Society and Its Discontents", *Historical Materialism*, 2 [1]; 143-164.

Internet

- Aftonbladet: <http://www.aftonbladet.se/wendela/article3510118.ab?service=print> (besökt 09-09-09).
- Barnupproret: <http://sites.google.com/site/barnupproret> (besökt 09-02-18)
- Stockholms stad: <http://www.kometprogrammet.se> (besökt 09-09-09)
- Titan: http://www.titan.se/site/tv_familj.html (besökt 08-10-20)
- TV3: <http://www.tv3.se/program/sos-familj> (besökt 08-10-20).